

ZSÁKUTCÁS FEJLŐDÉS – A TÁRSADALMI INTEGRÁCIÓ KUDARCA?

Kovács János
vezető elemző

E-mail: kovacs.janos@iranyuintezet.hu

Honlap: www.iranyuintezet.hu
Blog: www.iranyuintezet.blog.hu
www.facebook.com/iranyuintezet
Telefon: +36-1-700-0760
Fax: +36-1-700-0770

Az Európára nehezedő migrációs nyomás következtében sosem volt annyira aktuális a társadalmi integráció problematikája, mint most. Akár a társadalomtudós szemüvegén keresztül vizsgáljuk a kérdést, akár politikai polémiaként tekintünk rá, néhány egyértelmű tanulságot megállapíthatunk. A nyugati liberális demokráciák a fő társadalomszervezési elvek közé emelték a multikulturalizmust, amivel tulajdonképpen deklarálták, hogy a bevándorló közösségektől csak funkcionális társadalmi integrációt (törvények betartása, jó nyelvtudás, önfenntartó képesség) követelnek meg. A zárt kulturális minták, az intra- és intergenerációs társadalmi mobilitás nehézsége, az éles szociális és szociokulturális elkülönülés olyan válságjelek, amelyek az eddigi bevándorlás-politika kudarcát jelzik. 2010 óta nyugat-európai vezető politikusok (Angela Merkel, David Cameron, Nicolas Sarkozy, Jose Maria Aznar) egymás után mondták ki: a multikulturális állammodell megbukott. Az individualista közjófelfogás, a holisztikus, komunitárius szemlélet másodlagossága oda vezetett, hogy – a volt francia elnök szavai szerint – *„túl sokat foglalkoztunk az országainkba érkező egyes személyek identitásával, és nem eleget az őket befogadó országokéval”*¹. Sarkozy kétségkívül arról beszélt, hogy az egyes bevándorló közösségek önálló mikrotársadalmakat, diaszpórákat hoznak létre, amelyeknek a többségi társadalommal való kapcsolata gyenge, ekképpen az elkülönülés gyakran a lakóhely, a munkahely, a társadalmi, szociális intézmények vonatkozásában is megvalósul. A társadalmat összetartó kohéziós erők ennek következtében meggyengülnek, a különböző csoportok közötti interakciók megragadnak intézményes szinten, vagy esetlegessé válnak, míg egyes kisebbségi közösségek szegregálttá, a társadalom pedig szegmentálttá válik, ha egyáltalán beszélhetünk még általánosságban 'a' társadalomról.

Az Európai Unió alapvető értékei között szereplő „tolerancia” kiterjesztő értelmezését vallók egy kulturálisan semleges közeget kívánnak létrehozni, ami kellően toleráns ahhoz, hogy abban minden polgár saját identitását, közösségi azonosságtudatát minél teljesebben megélhesse, így teremtve „egységet a sokféleségben”. Ennek az elképzelésnek van egy erős antitézise, aminek középpontjában az a felismerés áll, miszerint csak egy erős, értékeit, hagyományait, identitását őrző közösség lehet elég vonzó ahhoz, hogy integráljon. Érdeemes tehát megfogalmaznunk azt a kérdést, vajon milyen tényezők állhatnak annak a jelenségnek a hátterében, hogy a multikulturalizmus tézise által megtermékenyített közpolitikai megoldások nem vezetnek eredményre, sőt a nyugati országok rosszabb eredményeket érnek el a társadalmi integráció frontján, mint néhány évtizeddel korábban, aminek egyik fokmérője a második, harmadik, negyedik generációs bevándorlók (kulturális) gyökérkeresése, perspektíva-nélkülisége, radikalizálódása. Magyarországon komoly vitát váltott ki a bevándorlással kapcsolatos nemzeti

¹ Nicolas Sarkozy declares multiculturalism had failed:
<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/france/8317497/Nicolas-Sarkozy-declares-multiculturalism-had-failed.html>

konzultáció azon része, ami a migrációs hullám és a terrorfenyegetettség közötti esetleges korrelációra utalt. Ennek kapcsán érdemes felidézni, hogy 2011 februárjában, a negyvenhetedik müncheni biztonságpolitikai konferencián mondott beszédében a brit kormányfő, David Cameron hangot adott azon véleményének, miszerint az Egyesült Királyságnak erősebb nemzeti identitásra van szüksége ahhoz, hogy megakadályozza polgárainak a különböző szélsőségekhez való fordulását, külön hangsúlyozva az iszlamista szélsőséget. Cameron világos választóvonalat húzott az iszlám, mint vallás és az iszlám extrémizmus, mint politikai ideológia közé, utóbbiról megjegyezve, hogy az a magukat saját hazájukban „gyökértelennek” érzők számára vonzó lehet. A brit miniszterelnök a társadalmat meghatározó, közösen vallott értékekről beszélt (szólásszabadság, vallásszabadság, demokrácia, joguralom, jogegyenlőség fajra, nemre, szexuális orientációra való tekintet nélkül), hozzátéve, hogy a „multikulturális állam” doktrínája a különböző kultúrából érkezőket felbátorítja, hogy ettől eltérő értékek mentén éljék az életüket: *„Képtelenek voltunk egy olyan társadalom képét sugározni [a fiatal muszlimok számára], amihez úgy érzik, tartozni akarnak. Még azt is toleráltuk, hogy ezek a szegregált közösségek úgy viselkedjenek, ami ellentétes az értékeinkkel.”*² Cameron szerint ez a fajta szemlélet egyik fő oka a radikalizálódásnak, ami terrorizmushoz vezethet, de azt is hozzátette: a jövőben csak azok a szervezetek számíthatnak támogatásokra közpénzből, amelyek hisznek az egyetemes emberi jogokban, tehát el kell ismerniük, hogy a nőket egyenlő jogok illetik meg, valamint népszerűsíteniük kell az integrációt.

Angela Merkel német kancellár 2010 októberében, a CDU egyik potsdami rendezvényén jelentette ki, hogy a multikulturalizmus megbukott Németországban.³ *„Frankfurt am Main-ban az öt év alattiak körében háromból kettő gyermek bevándorló háttérrel rendelkezik. Az 1960-as évek elején vendégmunkásokat hívtunk Németországba, akik ma velünk élnek. Egy ideig hazudtunk magunknak, azt mondván, hogy nem maradnak sokáig... hogy egy nap elmennek majd. Nem ez a helyzet. Nyilvánvaló, hogy a multikulturális megközelítés – egymás mellett élni és boldogan elfogadni egymást – teljesen megbukott. Ezért is oly fontos az integráció. Azok, akik részei kívánnak lenni a társadalmunknak, nemcsak a törvényeket kell betartaniuk, követniük az alaptörvényt, de mindenek felett meg kell tanulniuk a nyelvet. Ismerniük kell a németet. Ennek abszolút jelentőséget kell tulajdonítani. Ez azt jelenti, hogy az integráció követelménye az egyik legfőbb feladatunk a közeljövőben.”*⁴ Nincs abban semmi furcsa, ha egy politikus szavai a közhangulat változására reflektálnak, ellenben a közvélekedés alakulása mögötti okokat

² Cameron: My war on multiculturalism:

<http://www.independent.co.uk/news/uk/politics/cameron-my-war-on-multiculturalism-2205074.html>

³ Angela Merkel: German multiculturalism has 'utterly failed':

<http://www.theguardian.com/world/2010/oct/17/angela-merkel-german-multiculturalism-failed>

⁴ 'Multiculturalism utterly failed in Germany' - Merkel:

https://www.youtube.com/watch?v=UKG76HF24_k

érdeemes megvizsgálnunk ahelyett, hogy saját értékítéletünknek, prekoncepcióinknak megfelelően kollektív ítéletet fogalmazzunk meg a többségi társadalom befogadókészségével, vagy épp idegenellenességével összefüggésben. Ha górcső alá vesszük azokat a területeket, ahol a társadalmi integráció kudarcot vallott, akkor mindenekelőtt a fogadó ország hivatalos nyelvének elsajátítása, a munkaerő-piaci integráció, a közösségi együttélés szempontjából fontos magatartásformák és kulturális minták betartása körüli problémák kerülnek felszínre. Bár a Német Ipari és Kereskedelmi Kamara számításai szerint Németországból körülbelül négyszázezer szakmunkás hiányzik, miközben az ország lakosságának egyötöde (16 millió fő) már bevándorló családból származik, a migrációs hullám, valamint a társadalmi integráció körüli nehézségek miatt a lakosság körében egyre erősebb a vélekedés, miszerint az ország „megtelt”. A társadalmi felzárkóztatást, integrációt megcélzó projektek idáig meglehetősen csekély eredményeket hoztak. Egyes szakértők a beharangozott nagy nemzeti programok helyett lokális kezdeményezésekben látják a kitörési pontokat, ugyanakkor az elmúlt években több tanulmány⁵ is rávilágított: a Németországba betelepült bevándorlók közül sokan még 50 évvel és három generációval később is kvázi-idegenként élnek az országban. Míg a német társadalom az alacsony termékenységi ráta miatt egyre fogyatkozik és fokozatosan elöregszik, s ekképpen termelékenysége veszélybe kerül, egyes bevándorló közösségek a gyenge társadalmi integráció (a Berlin Institute egy korábbi kutatási jelentése⁶ rámutatott, hogy a németországi törökök érték el a legrosszabb eredményt a társadalmi integráció terén), az alacsony képzettség és rossz munkaerő-piaci kilátások miatt a szociális ellátórendszeren keresztül további költséget jelentenek az országnak.

A bevándorlás-politika szigorításának hívei egyre hangosabban hallatják hangjukat Európa szerte, miközben a politikusok, véleményformálók részéről is határozottabban fogalmazódik meg az igény, hogy a bevándorlóknak is nagyobb erőfeszítéseket kellene tenniük az integráció érdekében. Ugyanakkor fontos megjegyezni, hogy maguk a bevándorló közösségek is plurálisak, így különbséget tehetünk köztük aszerint is, hogy az integráció mely lépcsőfokáig jutottak el, illetve milyen készséget mutatnak az integrációra. Mivel a bevándorlás várhatóan továbbra is az egyik központi kérdés marad Európában, a társadalmi integráció 'issue'-ja is felértékelődik, s a „divatos” politikai lózungok szintjéről a komplex közpolitikai programalkotás dimenziójába kerülhet.

⁵ Immigration: Survey Shows Alarming Lack of Integration in Germany:
<http://www.spiegel.de/international/germany/immigration-survey-shows-alarming-lack-of-integration-in-germany-a-603588.html>

⁶ Unutilised Potentials - On the Current State of Integration in Germany:
<http://www.berlin-institut.org/en/publications/studies/unutilised-potentials.html>